

בריאה

נשוב לספור הבריאה הכפול. כדאי לעיין ולהשוות בין פרק א לפרק ב של ספר בראשית. תמצית הדברים נמצאת במקורות שלפניכם. מנו לפחות 5 הבדלים.

בראשית פרק א	בראשית פרק ב
(כה) ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו וירא אלהים כי טוב:	(ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים:
(כו) ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ:	(ה) וכל שינת השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ידוד אלהים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה:
(כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם:	(ו) ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה:
(כח) ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ:	(ז) וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה:
(כט) ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה:	(ח) וישע ה' אלהים גן בעדן מקדש וישם שם את האדם אשר יצר: (כא) ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן ויקח אחת מצלעותיו ויסגר בשר תחתנה:
(ל) ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רמש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן:	(כב) ויבן ה' אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם:
	(כג) ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת:

לאחר העיון ומציאת האבחנות העקרוניות. האם לאבחנה יש השלכה לאופן בו אדם צריך להעריך את עצמו – על האופן בו אדם מוערך? בלשון אחרת מי גדול ממי: צדיק? בעל תשובה? שימו לב למחלוקת חכמים:

ברכות דף לד ב

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דרבי אבהו דאמר רבי אבהו מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב לרחוק ברישא והדר לרחוק...

האם יש למחלוקת זו נגיעה לאבחנה בין פרק א לבין פרק ב? מה בעצם האבחנה המהותית בין אופיו של צדיק גמור לזה של בעל תשובה? שימו גם לב להכרעה של הרב קוק:

אורות התשובה / פרק יד - נתיבות תשובה פרטיות / לו

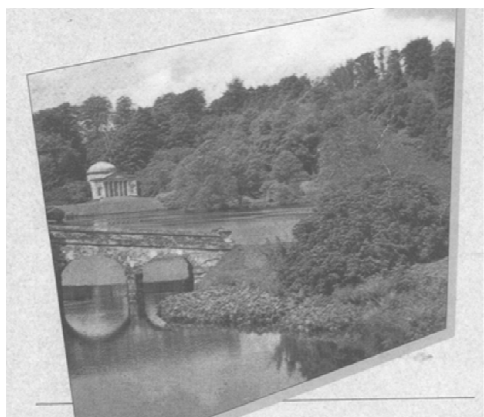
כשאדם רוצה להיות דוקא צדיק גמור, קשה לו להיות בעל תשובה. על כן ראוי לו לאדם שתמיד ישם אל לבו את השאיפה להיות בעל תשובה שקוע ברעיון התשובה ושואף להתגשמותה המעשית, ואז תוכל תשובתו להרים אותו למעלה, עד מדת צדיקים גמורים, ולמעלה מזה.

במאה ה-18 התעצמו שתי גישות פילוסופיות על הבכורה. בתודעת האדם. הגישה הרציונאליסטית והגישה האמפריציסטית. מי שמכיר את הגישות יכול לדלג על המקור הבא. למי שלא מכיר לפניכם תמצית:

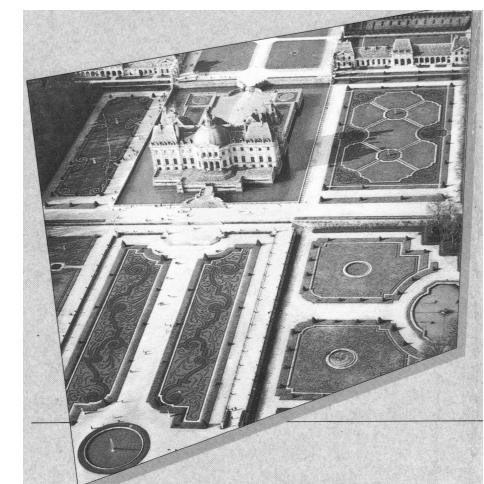
אמפריציזם: הוא זרם מרכזי (בתורת ההכרה) של תקופת הנאורות. על פי האמפריציזם המקורות היחידים של הידע האנושי הם הנסיון החושי והתצפית המדעית (אמפירי פירושו תצפיתי). על פי האמפריציזם כל ידע הוא אפוסטריורי (ידע הנובע מהנסיון) ולכן מה שמכונה "ידע א-פריורי" (שאינו תלוי בנסיון, הנובע מהשכל בלבד) אינו אפשרי. כל ידיעה מקורה או בניסיון או בהסקה אינדוקטיבית (הסקה מאוסף מקרים פרטיים אל הכלל) מן הנסיון. הזרם המקביל והמנוגד לאמפריציזם באותה תקופה, היה הרציונליזם על פיו הרציו (השכל) הוא מקור הידע האנושי. אסכולת הרציונליזם גורסת גם כי חלק מהידע שיש לאדם הוא מולד, וזאת בניגוד לאסכולת האמפריציזם שעל-פיה כל הידע נלמד מן הנסיון.

האם ניתן לסווג שתי גישות אלו לפרקים א-ב של ספר בראשית? מה זה אומר על המשמעות הקיומית של חיי האדם ותודעתו העצמית?
נעיין עיון נוסף:

ליקוטי מוהר"ן תורה סד - רבי נחמן מברסלב*

[א] כי השם יתברך מחמת רחמנותו ברא את העולם, כי רצה לגלות רחמנותו, ואם לא היה בריאת העולם על מי היה מראה רחמנותו. ועל כן ברא את כל הבריאה מתחלת האצילות, עד סוף נקדת המרכו של עולם הגשמי, כדי להראות רחמנותו. וכאשר רצה השם יתברך לברא את העולם, לא היה מקום לבראו מחמת שהיה הכל אין סוף. על - כן צמצם את האור לצדדין, ועל ידי הצמצום הזה נעשה חלל הפנוי. ובתוך החלל הפנוי הזה, נתהוו כל הימים והמדות, שהם בריאת העולם (כמו שכתוב בעץ - חיים בתחלתו):**

וזה החלל הפנוי, היה מוכרח לבריאת העולם. כי בלתי החלל הפנוי, לא היה שום מקום לבריאת העולם כנ"ל. וזה הצמצום של החלל הפנוי, אי אפשר להבין ולהשיג, כי אם לעתיד לבוא. כי צריך לומר בו שני הפכים, יש ואין. כי החלל הפנוי הוא על - ידי הצמצום, שבכח צמצום אלקותו משם, ואין שם אלקות בכח, כי אם לא כן אינו פנוי, והכל אין סוף, ואין מקום לבריאת העולם כלל. אבל באמת לאמתו, בודאי אף - על - פי - כן יש שם גם כן אלקות, כי בודאי אין שום דבר בלעדי חיותו. ועל - כן אי אפשר להשיג כלל בחינת חלל הפנוי, עד לעתיד לבוא:

** עץ חיים: הוא שמו של חיבור יסודי בקבלה. את הספר כתב הרב חיים ויטאל שהיה תלמידו המובהק של האר"י. בספר נפרסת משנתו של האר"י, הספר חידש שיטה בקבלה, והשפיע רבות על עולם החשיבה היהודי,

* רבי נחמן מברסלב: (1772 - 1810) אדמו"ר חסידי בדור הרביעי לחסידות, מייסד חסידות ברסלב, אחד הזרמים המרכזיים בחסידות. להגותו וכתבתו המקורית השפעה ניכרת בחסידות עד ימינו.

להבהרת המושג 'צמצום' ראו ביאור של פרופ' משה חלמיש:

מבוא לקבלה עמ' 159

בתורה זו [של האר"ן] הועמדה בכל חריפותה, שאלת היחס בין איין-סוף לבין זולתו. ביסוד הדברים עומדת שאלה 'תמימה', שהגיון של ברזל עומד מאחוריה. לאמור, אם אמנם 'מלוא כל הארץ כבודו', איך יש מקום לנמצא כל שהוא זולתו, 'איך אפשר שיתקיים עולם בכלל, כאשר לפי טבע מהותו של איין-סוף, הממלא את הכל, - אין שם אלא הוא'?!... כדי שימצא משהו, מוכרח האיין-סוף 'להסתלק'. משמע לא גילוי עצמו של איין-סוף לזולתו היווה את האקט הראשון ... של הבורא... הצעד הראשון היה מופנה כלפי עצמו... צמצם את עצמו וסלק את עצמו לצדדים... והותיר חלל פנוי... ולתוכו מתאצל העולם...

לאור זאת מהו הפרדוקס שעליו מעיר ר' נחמן?

האם צדדי הפרדוקס עשויים להיות פרי של פרקים א וב' של ספר בראשית?

קראו את הפער שבין שני הפרקים מתוך שאלת מעמד האדם מול אלוקים ואלוקים מול האדם. שימו לבכם לשאלת מרחב הפעילות האנושית בשני הפרקים. יוכל לסייע המדרש הבא:

מדרש תנחומא תזריע

מעשה ששאל טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא איזו מעשים נאים של הקב"ה או של ב"ן א"ל של ב"ן נאים א"ל טורנוסרופוס הרי השמים והארץ יכול אדם לעשות כיוצא בהם א"ל ר"ע לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות שאין שולטין עליו אלא אמור דברים שהם מצויין בבני אדם. א"ל למה אתם מוליך א"ל אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה שואלני ולכך הקדמתי ואמרתי לך שמעשה בני אדם נאים משל הקב"ה הביא לו ר"ע שבליים וגלוסקאות א"ל אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה ידי אדם א"ל אין אלו נאים יותר מן השבליים א"ל טורנוסרופוס אם הוא חפץ במילה למה אינו יוצא הולד מהול ממעי אמו א"ל ר"ע ולמה שוררו יוצא עמו והוא תלוי בבטנו ואמו חותכו ומה שאתה אומר למה אינו יוצא מהול לפי שלא נתן הקב"ה את המצות לישראל אלא לצרף אותם בהם ולכך אמר דוד (תהלים יח) כל אמרת ה' צרופה:

מה שורש הוויכוח בין טורנוסרופוס לר' עקיבא?

שימו לב לפרשנות הבאה הממצה כבר בתחילת פרק ב' את המחשבה של פרק ב' כולו.

שפתי כהן נר' מרדכי כהן מגורי האר"ן בראשית א א

וזהו אשר ברא א-להים לעשות שלא תושלם העשייה אלא על ידי בשר ודם, וזהו פירוש לעשות ולא עשה אלא הניחה לבשר ודם להשלימה שהיא המילה, שאין נקרא הישראלי שלם אלא על ידי המילה, ואפילו האילנות כשעושיין מאליהן לא יעשו פירות ואם יעשו פירות לא יהיו טובים אם לא ישתלו אותו או ירכיבוהו, ואפילו הכסף והזהב והאבנים טובות גמר עשייתם על ידי בשר ודם, ולכך אמר אשר ברא

א-להים בשביל שברא העולם בשם א-להים ולכך לעשות על ידי בשר ודם. וחז"ל בהרבה מקומות אמרו כאילו נעשה שותף להקב"ה. ולכך נברא בב' שהבי"ת היא חשבון שנים לשון שינוי, ולכך נברא אדם דו פרצופין:

לבירור הזה יש השלכה לתחום הבחירה החופשית של האדם, ולמעשה לשאלה מי מנהל את העולם - על פי נקודות המוצא המאמינות. שימו לב למחלוקת הקיצונית בין הרמב"ם לר' בחיי בכך. התוכלו לחשוב גם על דרכי ביניים?

רמב"ם הלכות תשובה פרק ה הלכה ד

...ואל תתמה ותאמר: היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפוץ ויהיו מעשיו מסורים לו? וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ולא חפצו? והכתוב אומר: 'כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ!'
 דע, שהכל כחפצו יעשה, ואף על פי שמעשינו מסורין לנו. כיצד? כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והגלגל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו, ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות! לפיכך דנין אותו לפי מעשיו אם עשה טובה מטיבין לו ואם עשה רעה מריעין לו הוא שהנביא אומר מידכם היתה זאת לכם גם המה בחרו בדרכיהם ובענין זה אמר שלמה שמח בחור בילדותך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט כלומר דע שיש בידך כח לעשות ועתיד אתה ליתן את הדין:

ר' בחיי נמלוט מתוך ועל פי דבריו בשער הבטחון פרקים ג-ד

בענייני גוף האדם...חיי ומותו וטרף מזונו לעצמו, ומלבושו ודירתו ובריאותו וחליו מידותיו...תבטח נפשו באלוהים יתברך, וידע כי לא יגמר לו מהם אלא מה שקדם בדעת הבורא... ועם ברור אמונתו כי ענינו מסור אל גזרות הבורא יתעלה ושבחירת הבורא לו היא הטובה - הוא חייב להתגלגל לסבות תועלותיו ולבחור הטוב כנראה לו מן הענין...ולא..יאמר: אם קדם בגזרת הבורא שאחיה, אשאיר נפשי בגופי מבלי מזון כל ימי חיי ולא אטרח בבקשת הטרף ועמלו...
 ואל יחשוב כי הסיבה תועילה או תזיקה מאומה...אך יודה לבורא אשר הטיפו אחר יגיעתו.
 ואם האמצעי [הפעילות האנושית] לא מועילה ולא מזיקה וכל מה שקובע היא הגזירה העליונה - מדוע לטרוח? כי כך גזר הבורא על בני אדם וזה חלק מקיום מצוותיו להשתדל בבניינו של עולם ולא לסמוך על הנס.

לימוד פורה!